

Neomonadologinė gamtos mokslų pasaulėvaizdžio interpretacija

1993 m. gruodžio 29 d. įvyko *Sauliaus Kanišausko* disertacijos „**Žmogaus ir kosmoso ryšiai šiuolaikiniuose gamtos moksluose. Filosofiniai aspektai**“ gynimas. Doktorantūros komitetas – prof. habil. dr. J. A. Krikštopaitis (doktorantūros studijų vadovas), prof. habil. dr. R. Plečkaitis, prof. habil. dr. L. Kulviecas, doc. dr. L. Klimka, dr. K. Masiulis – vienbalsiai pripažino S. Kanišauskui humanitarinių mokslų daktaro laipsnį.

Disertacija sukėlė turiningą ir neformalią diskusiją. Oficialūs oponentai (Lietuvos MA narys prof. habil. dr. A. Merkys, doc. dr. V. Radvilavičius ir dr. G. Kakaras) teigiamai įvertino disertanto darbą. Į diskusiją įsitraukė ir dr. J. Šalkauskis, išsakęs diametraliai priešingą nuomonę. Polemizuodamas S. Kanišauskas sėkmingai apgynė pagrindinius disertacijos teiginius.

Disertaciją sudaro įvadas, keturi skyriai, išvados ir literatūros sąrašas. Pirmajame skyriuje („Žmogaus ir Kosmoso ryšių metodologiniai principai“) nagrinėjamos G. Leibnizo monadologijos savybės ir tiriama galimybė šią filosofinę sistemą vartoti interpretuojant šiuolaikinius gamtos mokslus. Autorius daro išvadą, kad šioje filosofinėje sistemoje, tiksliau, šios filosofijos pasaulėvaizdyje, galima aptikti tokių bruožų, kurie ją daro artimą gamtos mokslų pasaulėvaizdžiui. Tokį monadologijos ir gamtamokslinio pasaulėvaizdžių artumą jis grindžia išskirdamas jiems abiem būdingus saviorganizacijos, holizmo ir papildomumo principus bei hierarchiškumo Pasaulyje, akauzalių determinacijos gamtoje bei pasaulių saviizoliacijos idėjas. Autorius išsamiai aptaria mokslinio pasaulėvaizdžio sąvoką, gina pliuralistinę poziciją, įrodinėdamas, kad mokslas gali ir turi būti interpretuojamas iš skirtingų pozicijų, siekiant gauti alternatyvius jo pasaulėvaizdžius. Apibūdinęs G. Leibnizo monadologijos bruožus, suartinančius ją su kvantų mechanikos bei šiuolaikiniu reliatyvistiniu kosmologijos pasaulėvaizdžiais, jis prieina išvadą, kad, transformuojant Leibnizo monadologiją, ją papildant labiau eksplikuotais papildomumo ir neapibrėžtumo principais, taip pat Pasaulio struktūrų hierarchijos ir autonomijos idėjomis, jos pagrindu galima sukurti neomonadologinį pasaulėvaizdį (neomonadologinę gamtamokslinio interpretaciją).

Antrajame skyriuje (“Gyvybės ir proto visatoje amžinumo problema ir monadologinė pasaulio samprata”) yra aptariami įvairūs reliatyvistinių kosmologijų (tradicinių, visatų ansamblio, superstygų ir kt.) pasaulėvaizdžiai, keliant klausimą, kiek jie pateisina gyvybės ir proto amžinumo ir jų imanentiškumo visatai hipotezę. Autorius teigia, kad infliacinės visatos ir visatų ansamblio modeliai bei superstygų teorija yra atviros priimti šią hipotezę. Toliau tęsdamas samprotavimų giją, jis prieina išvadą, kad pastarieji reliatyvistiniai modeliai turi ir visus autoriaus apibūdintus monadologinio pasaulėvaizdžio aspektus. Šiame skyriuje S. Kanišauskas taip pat analizuoja antropinį principą kosmologijoje ir prieina išvadą, kad jis veikiau yra pasaulio harmonijos ir saviorganizacijos, o ne antropocentrizmo principas.

Trečiasis skyrius (“Gyvybės ir proto visatoje problema “globalinio evoliucionizmo” kontekste”) yra skirtas aptarti gyvybės ir proto visatoje bei pačios visatos evoliucijos problemas V. Vernadskio, P. Teilhard de Chardino ir kitų autorių darbų kontekste. Autorius aptaria judėjimo, raidos, evoliucijos ir devoliucijos sąvokų vartoseną šiuolaikinėje kosmologijos literatūroje. Taip pat svarstomos evoliucijos kryptingumo problemos, daroma išvada, kad šioje evoliucijoje privalo egzistuoti grįžtamieji ryšiai tarp pasaulio skirtingų hierarchinių lygių. Šių grįžtamųjų ryšių grindimą Leibnizo nustatytos harmonijos koncepcija autorius atmeta, ir vietoj jos iškelia sinergetinę “įvykių kanalizacijos” idėją. Jis postuluoja grįžtamus laike ryšius (involiuciją) tarp visatoje vykstančių sinergetinių procesų.

Šiai postuluotai hipotezei pagrįsti skirtas ketvirtasis disertacijos skyrius (“Sisteminis determinizmas kaip Žmogaus ir Kosmoso ryšių išraiška”). Jame išdėstoma autoriaus formuluojamos neomonadologijos sisteminio determinizmo koncepcija (hipotezė). Autorius Pasaulį suskaido į du susijusius hierarchinius lygmenis: kauzualios determinacijos pasaulį ir akauzualios determinacijos pasaulį (jų fizikiniais atitikmenimis jis laiko makro- ir mikropasaulius). S. Kanišauskas konstatuoja savo filosofinės hipotezės idėjinę giminystę Leibnizo monadologijai, parodo, kad ji kompensuoja esminius Leibnizo monadologijos trūkumus ir todėl teikia originalią ir moderniam moksliniam pasaulėvaizdžiui adekvačią Pasaulio konceptualią sampratą.

Disertacijoje pateikti filosofiniai neomonadologijos koncepcijos metmenys yra ir novatoriški, ir aktualūs. Autoriaus užmojis aprėpti kuo platesnį problemos kontekstą, siekis kuo išsamiau pagrįsti monadologijos produktyvumą interpretuojant gamtos mokslų duomenis neleido jam visa apimti išplėtoti savąją neomonadologijos koncepciją. Ji disertacijoje pateikiama tik keliais, autoriaus nuomone Leibnizo monadologijos spragas užkamšančiais, aspektais. Todėl disertacijos autoriui palinkėčiau nesustoti ties pasiektu rezultatu, bet toliau plėtoti savo perspektyvą filosofinę idėją.

Kęstutis Masiulis